
Frans Johan Rabbe och källorna till medicinens historia i Finland

HINDRIK STRANDBERG

Orsaken till att jag här har valt att presentera Frans Johan Rabbe, är att det är han och inte arkiatern Otto E.A. Hjelt, som man oftast hört talas om, som med rätta bör anses vara medicinhistoriens fader i Finland. R. Gräsbeck anser att Rabbe är en av de första läkare som man bör minnas inom den medicinska forskningens historia i vårt land [1]. Men vem var då denne F. J. Rabbe? Och varför bör man komma i håg honom?

Rabbe föddes i Euraåminne socken i Sydvästra Finland den 25 juni 1801. Sin skolgång inledde han i Åbo katedralskola 1814 och tog studenten vid Åbo Akademi 1820. Samma år inskrevs han vid Akademien, där han började studera naturvetenskaper. Efter avlagd magisterexamen övergick han till att studera medicin, fascinerad av professor Israël Hwasers naturfilosofiska inriktning.

Frans Johan Rabbe disputerade 1832, samma år som Elias Lönnrot, för medicine och kirurgie doktorsgraden med en avhandling rubricerad "Afhandling om temperamenterne". I likhet med Elias Lönnrot, som flyttade 1834 till Kajana som provinsialläkare för att skaffa sig läkarpraktik sökte sig också Rabbe till småstaden Uleåborg som provinsialläkare, men flyttade rätt så snabbt tillbaka till Helsingfors för att inleda sin bana som kamrer vid Medicinalstyrelsen i Finland. Denna befattning innehade han från 1834 till 1868. Rabbe avled 1879 i en ålder av 78 år [2].

RABBES SKRIFTLIGA VERKSAMHET

Rabbe var oerhört produktiv och han ägnade sig med själ och hjärta åt att samla in och publicera uppgifter om det mesta som hänförde sig till medicinens historia i Finland. Det

är ett material som i dag kan sägas utgöra ett synnerligen värdefullt källmaterial i sin genre.

Det som han sedermera under årens lopp publicerade går att dela in i fyra olika områden.

Det första området gäller medicinalväsendet i Finland och den hithörande lagstiftningen. Rabbe sammanställde och publicerade nämligen med stor noggrannhet Finlands Medicinalförfattningar 1663–1845 i form av ett fyrdelat verk med ett omfattande sakregister som utkom åren 1837, 1839, 1846 och 1874. Finlands Medicinalförfattningar utgör i dag, ett för forskningen synnerligen värdefullt källmaterial som är publicerat.

Det andra området är de publikationer som redogör för medicinens lärdomshistoria och utgörs bl.a. av en serie artiklar rubricerade "Kort historisk framställning om Sjukvårds-Inrättningarne i Finland". Det första kapitlet har rubriken "Om hospitalerna", och här be-

FÖRFATTAREN

FL Hindrik Strandberg är intendent för Helsingfors universitets Medicinhistoriska institution och museum

Ett porträtt av Frans Johan Rabbe som målats någon gång på 1840-talet av konstnären J.E. Lindh.

handlas hospitalen med början från Helge And's Huset i Åbo som omtalas redan i slutet av 1300-talet. Men även Leprosoriet i Åbo nämns här, jämte dess senare verksamhet på Sjärlö grundad år 1619. I det andra avsnittet beskriver Rabbe sedan Länslasaretten under rubriken "Om Läne-Lazaretterne" och tar därvid upp Läne-Lazaretten i Åbo, Tavastehus, Wiborg, Kuopio, Wasa, Uleåborg samt Helsingfors. Beskrivningen fortsätter med redogörelser för lasaretten i Björneborg, på Åland, och i Sordavala och det tredje avsnittet behandlar de Veneriske Curhusen.

Rabbes historiska framställning om Sjukvårds-Inrättningarne i Finland avslutas med en redogörelse för Häktes-Lasaretterne, Militaire-Lasaretterne samt de förbättrade Dårvårds-Anstalterne; den publicerades 1841-43 i Finska Läkaresällskapets Handlingar. Men även hans artikel, "Om Medicinska Doctors-Promotionerne i Finland" hör hit.

Det tredje område som Rabbe energiskt ägnade sig åt var att sammanställa personhistoriska beskrivningar närmast över gångna tiders läkare i vårt land. Dessa publicerades i sammelverket "Finlands Minnesvärda män", som utkom i mitten av 1800-talet. Till dem som Rabbe här har beskrivit hör bl.a. Elias Tillandz, Herman Diedrik Spöring, Johan Johansson Haartman och Johan Leche, för att nu nämna några av de kanske mer kända namnen.

Det fjärde området omfattar olika slags statistiska uppgifter från medicinalområdet i såväl Finland, Sverige, Norge som Ryssland. I korthet kan man säga att det är fråga om t.ex. mortaliteten och folkmängden i Finland men även sådant som hälsotillståndet och sjukvårdsanstalterna i Ryssland 1856 liksom även de medicinska förhållanden i Norge 1860 samt statistik över dödsorsaken i Sverige publicerad 1861, vilket visar hans stora intresse för statistiska uppgifter [3].

FINLANDS MEDICINALHISTORIA

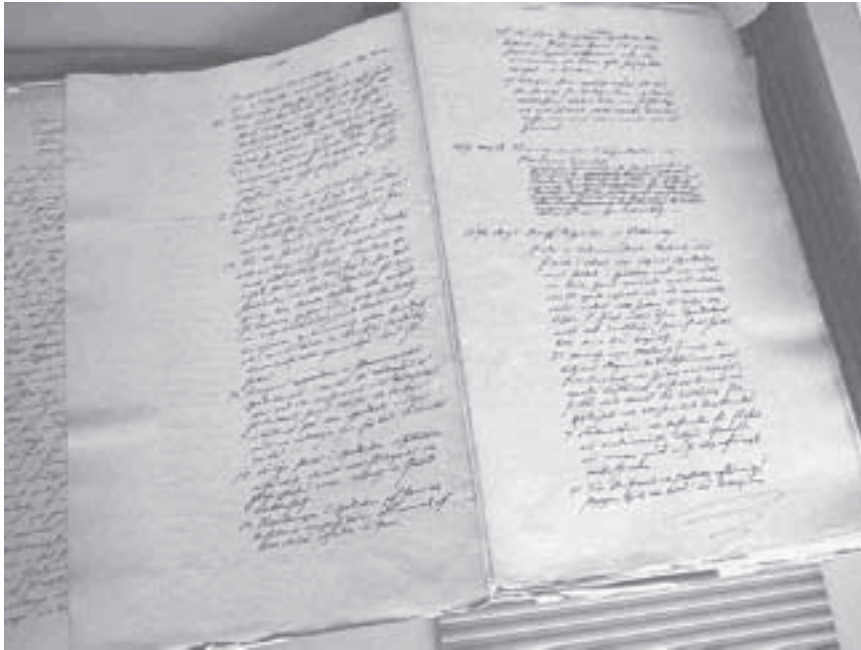
Det verkliga källmaterialet till medicinens historia i Finland är dock Rabbe omfattande samling av efterlämnade manuskript, som via Finlands Historiska Sällskap har kommit att förvaras i Riksarkivet i Helsingfors [4].

Det är ett arkivaliskt material omfattande ca tvåtusen sidor handskrivet material som aldrig har ordnats upp eller redigerats, för att inte tala om att det som en helhet skulle ha publicerats. Sedan våren 2001 har författaren bekantat sig med denna manuskriptsamling för att få en helhetsbild av materialet.

Materialet innehåller i en viss utsträckning anteckningar som Rabbe har skrivit av tidigare tryckta publikationer och som han hade för avsikt att använda i sin tilltänkta publikation om Finlands Medicinalhistoria, vars förord man finner daterat 1877.

En del av det arkivaliska material som ingår här har Rabbe publicerat i olika sammanhang och sedermera sparat denna samling. En av uppgifterna vid en bearbetning av detta omfattande material vore att exakt ta reda på vad som är publicerat och vad som är opublicerat.

Det skulle dock föra för långt att här närmare gå in på hela detta material som enligt mitt förmenande utgör ett fantastiskt källmaterial som inte tidigare ha utnyttjats inom den medicinhistoriska forskningen i Finland. Inte ens Otto E.A. Hjelt har i samband med publiceringen av sitt omfattande verk Svenska

Ett uppslag i F.J. Rabbes omfattande samling av manuskript till Finlands Medicinalhistoria. Sammanlagt innehåller dessa mappar ca 2 000 sidor handskriven text i folioformat.

och finska medicinalverkets historia 1623–1828 utnyttjat detta material även om det av en fotnot att döma visar sig att han faktiskt var medveten om Rabbes manuskriptsamling [5].

I den biografi över Rabbe som S.G. Elmgren utgav 1889, tio år efter Rabbes död, ingår en bibliografi över Rabbes skriftliga verksamhet. I slutet av denna bibliografi konstaterar Elmgren att redigeringen av Rabbes efterlämnade manuskript har redan inletts. Men nu 113 år senare kan det sägas att manuskriptet är fortfarande varken uppordnat eller publicerat [6].

Ser man närmare på hela detta material kan man säga att det som för mig har framkommit är att Rabbe hade tänkt sig en verklig publikation om Finlands Medicinalhistoria som han har indelat på följande sätt.

Finlands Medicinalhistoria af Frans Johan Rabbe

1. Häftet.

Hedniska tiden intill 1157.

2. Bandet.

Katholska tiden 1157–1527.

1. Kap. Öfversigt af land och folk.

2. Kap. Förhållanden hvilka betingat antingen en större eller mindre sjuklighet och dödlighet under tidsskiftet.

3. Kap. Helso- och sjukvårdstillståndet.

4. Kap. Sanitetsåtgärderne och kurmethoderne.

5. Kap. Den medicinska litteraturen.

3. Bandet.

Prothestantiska tiden 1527–1721

1. Kap. Öfversigt af land och folk.

2. Kap. Förhållanden hvilka betingat antingen större eller mindre sjuklighet och dödlighet under tidsskiftet.

3. Kap. Helso- och sjukdomstillståndet.

4. Kap. Sanitetsåtgärderne och kurmethoderne.

5. Kap. Den medicinska litteraturen.

4. Bandet.

Prothestantiska tiden 1722–1808

1. Kap. Öfversigt af land och folk.

2. Kap. Förhållanden hvilka betingat antingen större eller mindre sjuklighet och dödlighet inom tidsskiftet.

3. Kap. Helso- och sjukdomstillståndet.

4. Kap. Sanitetsåtgärderne och kurmethoderne.

5. Kap. Den medicinska litteraturen.

5. Bandet

Prothestantiska tiden 1809–1863

1. Kap. Öfversigt af land och folk.

2. Kap. Förhållanden hvilka betingat en större eller mindre sjuklighet och dödlighet under tidsskiftet.

3. Kap. Helso- och sjukdomstillståndet.

4. Kap. Sanitetsåtgärderne och kurmethoderne.

5. Kap. Den medicinska litteraturen.

Och i alla dessa olika kapitel ingår det en mängd olika bilagor som han hade samlat in och som han hade tänkt sig att utnyttja.

Bland allt detta finner vi sådant t.ex. om den rationella medicinens första insteg i Finland 1527–1640 samt några ord om medicin och catholicism samt bidrag till läkarekonstens i Finland historia före 1640 liksom även biografier över medicine professorerna vid Universitetet i Åbo 1640–1828. Och inom den medicinska litteraturen sådant som t.ex.: avhandlingar om medicinska vetenskapens insteg i Norden och avhandlingar rörande helso- och sjukvården i Finland från 1722–1809, en kronologisk förteckning öfver medicinska uppsatser offentliggjorda i Sverige och Finland 1527–1721 samt uppgifter på medicinska avhandlingar i Svenska almanackor och kalendrar 1600–1770 och vidare en förteckning på de uppsatser rörande Finlands medicinalväsende vilka finns intagna i Åbo tidningar på 1760-talet för att här nämna en liten del av det synnerligen rikhaltiga innehållet i Rabbes efterlämnade handskrifter.

EN RIK KÄLLA TILL FRAMTIDA FORSKNING

Som ett slutomdöme kan det konstateras att de två mapparna med arkivaliskt material rörande Finlands medicinalhistoria skulle kräva år av noggranna studier för att bli renskrivna och uppordnade systematiskt. Med hjälp av en dagens dator teknik vore detta inte någon omöjlig uppgift, men det kräver kunskap i framför allt svenska samt förmågan i att kunna tyda Rabbes något svårlästa handstil, som man nog vänjer sig vid. En uppgift för en kommande generation av medicinshistoriker.

Tills dess kan man kanske blott gå igenom och publicera valda stycken av detta material så som t.ex. den ovannämnda förteckningen

över medicinska artiklar vilka ingår i Åbo tidningar på 1700-talet.

En fördel med tanke på ett eventuellt utnyttjande av detta material även i nordiska sammanhang, är att det faktiskt är skrivet på svenska och att Rabbes skriftliga arbeten finns förtecknade i den bibliografi som gjorts upp av Juhani E. Railo tillsammans med författaren och som publicerats 1997 i Hippokrates, Årsskrift för Finlands Medicinshistoriska Sällskap [7].

FL HINDRIK STRANDBERG
HELSINGFORS UNIVERSITETS MEDICINSKA
INSTITUTION OCH MUSEUM
PB 47
00014 HELSINGFORS UNIVERSITET
hstrandberg39@hotmail.com

REFERENSER

1. Gräsbeck R. Vår medicinska forsknings historia. Vem och vad bör vi minnas? Finska Läkaresällskapets Handlingar 2001:161:30-38.
2. Railo JE. Frans Johan Rabbe Lääkäri hallinnon ja kulttuurin palveluksessa. Frans Johan Rabbe. Ein Arzt im Dienste der Verwaltung und der Kultur. Hippokrates Årsskrift för Finlands Medicinshistoriska Sällskap 1997: 14: 9-26.
3. Soininen G. FJ. Rabbe som samlare av Finlands medicinalhistoriska källskrifter. Nordisk Medicin 1941: 12: 3011-3015.
4. Riksarkivet, Helsingfors. Finlands Medicinalhistoria av FJ. Rabbe. Arkivaliskt material. Sign. VII:20:1-2.
5. Hjelt OEA. Svenska och finska medicinalverkets historia 1663-1812. I. Helsingfors 1891, Förordet & s. 288.
6. Elmgren SG. Frans Johan Rabbe. Lefnadsteckning. Historiallinen Arkisto. Toimittanut Suomen Historiallinen Seura 1889: X: 224-248.
7. Railo JE & Strandberg H. Luettelo FJ. Rabben julkaisuista ja käsikirjoituksista. Verzeichnis der Publikationen und Handschriften von FJ. Rabbe. Hippokrates Årsskrift för Finlands Medicinshistoriska Sällskap 1997: 14: 134-151.